

Oikeusministeriö
PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO

PÄÄTÖS

15.1.2025

EOAK/1370/2024 LAITOSÄÄNESTYKSEN JÄRJESTÄMINEN VAALILAISIA TARKOITETUISSA SOSIAALIHUOLLON TOIMINTAYKSIKÖISSÄ

1 ASIA

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehet toimittivat 17.1.2024 eri paikkakunnilla tarkastuksia ennakoäänestyspaikkoina olleisiin laitosäänestyskohteisiin.

Laitosäänestyskohteiden selvittämisen aikana kävi ilmi, että joissain kunnissa voi olla ympärivuorokautista hoitoa antavia sosiaalihuollon toimintayksiköitä, joissa ennakoäänestystä ei ole, syystä tai toisesta, järjestetty. Lisäksi tarkastuksella nousivat esille vaihtelevat käytännöt ja erilaiset yhteistyötavat yksikköjen kanssa.

Tästä syystä päätin ottaa eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla omasta aloitteestani tutkittavaksi joidenkin satunnaisesti valittujen kuntien laitosäänestyskäytäntöjä. Tässä yhteydessä päätin tutkia myös, miten laitosäänestyskohteet valikoituvat (vaalilaki 9 § 1 mom. 3 kohta).

2 SELVITYS

Asian tutkimiseksi pyysin seitsemältä kunnalta selvitykset ja lausunnot asiassa. Kunnat oli valittu sattumanvaraisesti. Kunnille toimitetuissa lausuntopyynnöissä oli hyvinvointialueelta saadut listaukset sosiaalihuollon julkisista yksiköistä/laitoksista, joissa on ympärivuorokautista asumista (pois lukien lastensuojeluyksiköt) sekä Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimittama listaus vastaavista yksityisistä yksiköistä. Pyysin kuntia ilmoittamaan lausunnossa, onko mainituissa yksiköissä järjestetty laitosäänestys vuoden 2024 presidentinvaaleissa.

Pyysin kuntia ilmoittamaan myös, onko kunnan alueella sellaista sairaalaa, rangaistuslaitosta, Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavaa joukko-osastojen varuskuntaa tai Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavaa yksikköä, jossa on järjestetty/ei ole järjestetty laitosäänestys sekä onko kunnanhallituksen päätöksellä järjestetty laitosäänestystä muissa yksiköissä. Jos kaikissa yksiköissä tai laitoksissa ei ole järjestetty laitosäänestystä, niin pyydettiin ilmoittamaan nuo yksiköt ja laitokset sekä perustelut sille, miksi laitosäänestystä ei ole järjestetty.

Pyysin lisäksi ilmoittamaan selvityksessä seuraavat asiat:

- miten tieto kunnan alueella sijaitsevista yksiköistä ja laitoksista on kerätty,
- milloin äänestys kussakin yksikössä ja laitoksessa on järjestetty (1. ja 2. kierros),
- vaalitoimikunnan kokoonpano kussakin yksikössä ja laitoksessa,
- miten tuleviin Europarlamenttivaaleihin on valmistauduttu laitosäänestyksen osalta,
- miten yksikön/laitoksen kanssa sovitaan äänestyksen järjestämisestä ja kenen vastuulla yhteistyö yksikön/laitoksen kanssa on, sekä
- onko kunnalla muita erityisiä huomioita laitosäänestysten järjestämisestä.

Pyysin oikeusministeriöltä lausunnon ja tarpeeksi katsomansa selvityksen kunnilta saatujen selvitysten johdosta.

2.1 Kunnilta saatu selvitys

2.1.1 Mäntsälä

Mäntsälän kunnan selvityksessä tuodaan esille muun muassa, että neljässä selvityspyynnössä mainitussa yksikössä ei järjestetty laitosäänestystä, vaan ne kuuluivat kotiaänestyksen piiriin.

Selvityksessä kerrotaan, että tieto kunnan alueella sijaitsevista yksiköistä ja laitoksista saadaan suoraan kohteista joko keskusvaalilautakunnalle tai vaalitoimikunnan puheenjohtajalle.

Mäntsälän kunta totesi lausunnossaan, että keskitetysti tulisi luoda toimintamalli, jossa hyvinvointialueet ja aluehallintovirastot (yksityiset yksiköt) ilmoittaisivat kuntiin uusista yksiköistä ja muutoksista.

2.1.2 Lahti

Lahden kaupungin selvityksessä tuodaan esille muun muassa, että hyvinvointialue ilmoittaa kaupungille laitosäänestyspaikat. Kahdessa oikeusasiamiehen selvityspyynnössä mainitussa yksikössä ei ole järjestetty ennakkoaänestystä presidentinvaalissa 2024, koska hyvinvointialue ei ollut ilmoittanut niitä kaupungille. Kaupungin selvitettyä asiaa tulkittiin, että toinen yksikkö oli lopettanut toimintansa ja toinen yksikkö olisi kuulunut laitosäänestyksen piiriin, mutta jostain syystä hyvinvointialue ei ollut

ilmoittanut yksikköä kaupungille. Yksi oikeusasiamiehen listassa ollut yksikkö oli tarkoitettu alaikäisille, eikä äänestystä sen vuoksi järjestetty siellä.

Lahden kaupunki kertoi selvityksessään, että keskusvaalilautakunnan vaalivalmistelijalla on tapana olla hyvissä ajoin ennen vaaleja yhteydessä Päijät-Hämeen hyvinvointialueeseen ja tiedustella, onko edellisissä vaaleissa käytetty listaus laitosäänestyspaikoista ajantasainen. Lisäksi hyvinvointialuetta pyydetään vahvistamaan mahdollisuus laitosäänestyksen järjestämiseen sekä pyydetään ilmoittamaan laitosten/yksiköiden yhteyshenkilöt. Yhteystiedot välitetään toimikuntien puheenjohtajille, joiden tehtävä on sopia yksiköiden kanssa tarkempi äänestysaika ja muut käyntiin liittyvät yksityiskohdat.

Lahden kaupungin vaalivalmistelijoilla ei ole ollut tiedossaan, että aluehallintovirastolla on rekisteri yksityisistä sosiaalihuollon yksiköistä. Yksityisten yksiköiden osalta laitosäänestyspaikkojen kartoitus on tapahtunut Lahdessa niin, että vaalivalmistelija on yhteydessä kaikkiin niihin yksiköihin, joissa on järjestetty laitosäänestys edellisissä vaaleissa. Viidessä listalla olleessa yksikössä ei ollut järjestetty ennakkoäänestystä, koska ne eivät ole olleet vaalivalmistelijoiden tiedossa. Kahteen listalla olleeseen yksikköön ei ole saatu yhteyttä ja kolmesta yksiköstä ilmoitettiin, että ne ovat itse järjestäneet äänestysmahdollisuuden asukkaille eikä laitosäänestystä ole kaivattu.

Lahden kaupunki kertoi vielä lausunnossaan, että laitosäänestyksen järjestäminen on kaikin puolin haastavaa. Ongelmana on muun muassa ollut se, ettei laitoksista aina tavoiteta yhteyshenkilöä ja laitoksista myös ilmoitetaan, että siellä ei haluttaisi järjestää laitosäänestystä. Lahden kaupunki toivoisi oikeusministeriön vaaliohjeisiin tietoa, mistä kunta voi saada selville kaikki ympärivuorokautista hoitoa antavat sosiaalihuollon toimintayksiköt.

2.1.3 Orimattila

Orimattilan kaupungin selvityksessä tuodaan esille muun muassa seuraavaa.

Listatuissa yksiköissä on toimitettu presidentinvaalit 2024 lukuun ottamatta yhtä paikkaa. Laitosäänestystä ei ole toimitettu kyseisessä yksikössä, sillä kaupungille toimitettujen tietojen mukaan yksikössä ei ole vaalilain mukaista ympärivuorokautista hoitoa. Yksikköön on mahdollista tarvittaessa tilata kotiaäänestys.

2.1.4 Järvenpää

Järvenpään kaupungin selvityksessä tuodaan esille muun muassa seuraavaa.

Järvenpäässä laitosäänestys on vakiintuneen käytännön mukaisesti toimitettu kaikissa Järvenpään kaupungin tiedossa olevissa vaalilain 9 § 1 mom. 3 kohdan tarkoittamissa yksiköissä. Kun kaupungin tietoon on tullut uusi edellä mainitun vaalilain kohdassa tarkoitettu yksikkö, on kyseinen yksikkö lisätty laitosäänestyksen piiriin.

Järvenpään kaupungin selvityksessä todetaan, että yksi listatuista yksiköistä ei tarjoa ympärivuorokautista hoitoa ja näin ollen siellä ei ole järjestetty laitosäänestystä vaan se on kuulunut kotiaäänestyksen piiriin.

Toisessa yksikössä suurin osa asukaspaikoista on kaupungin mukaan tarkoitettu ei-ympärivuorokautista hoitoa tarvitseville, eikä yksikkö siten ole kuulunut Järvenpäässä laitosäänestyksen piiriin. Järvenpää kaupungin selvityksen mukaan tähän yksikköön on oltu yhteydessä Europarlamenttivaaleja varten ja tällöin yksikön esimiehen kanssa on todettu, että laitoksessa ei ole tarve järjestää laitosäänestystä, koska suurin osa asukkaista käy äänestämässä yleisessä ennakoäänestyspaikassa ja asukkailla on mahdollisuus tarvittaessa ilmoittautua myös kotiaäänestykseen.

Kolmannen yksikön osalta kaupunki toteaa, että sen tiedossa ei ole, miksi yksikkö ei ole ollut mukana laitosäänestyksissä, mutta siellä on käyty järjestämässä kotiaäänestyksiä. Selvityksen mukaan keskusvaalilautakunnan sihteeri on keskustellut yksikön päällikön kanssa ja päällikkö oli pitänyt sillä hetkellä parempana, että asukkaat voivat halutessaan ilmoittautua kotiaäänestykseen. Keskustelussa oli todettu, että laitosäänestysmahdollisuutta voidaan tulevaisuudessa selvittää, mikäli yksikkö kokee sen tarkoituksenmukaisena.

2.1.5 Kerava

Keravan kaupunginhallituksen antamassa selvityksessä todetaan muun muassa seuraava.

Eduskunnan oikeusasiamiehen selvitys- ja lausuntopyynnön pohjalta kaupunki teki lisäselvityksiä Keravan kaupungin alueelle toimiviin laitoksiin ja kaupunginhallitus täydensi kaksi laitosäänestyspaikkaa lisää europarlamenttivaaleihin 2024.

Keravan kaupunki on pyytänyt julkisia laitoksia koskevat tiedot Vantaan ja Keravan hyvinvointialueelta ja laitosäänestyspaikat on asetettu näiden tietojen mukaisesti. Kaupungin mukaan hyvinvointialue ei ollut ilmoittanut yhtä oikeusasiamiehen listalla ollutta yksikköä presidentinvaalia 2024 varten, eikä tämä yksikkö sen vuoksi ollut kaupungin tiedossa. Hyvinvointialue ilmoitti yksikön vasta europarlamenttivaalia varten.

Kaupungin selvityksen mukaan yhdessä listalla olleessa yksikössä ei järjestetty laitosäänestystä presidentinvaalissa 2024 laitoksen oman toiveen perusteella. Edellisen kerran kun kyseisessä yksikössä järjestettiin laitosäänestys, laitoksessa ei ollut yhtään äänestäjää. Selvityksen mukaan

tämän jälkeen eduskuntavaalien ja presidentinvaalin osalta yksiköstä on varmistettu, onko ryhmäkodissa äänestämään kykeneviä ja vastaus on ollut kielteinen. Edelleen selvityksessä kerrotaan, että tähän ratkaisuun on päädytty oikeusministeriön vaaliklinikan 16.2.2023 ohjeistuksen mukaisesti, jonka mukaan laitosaänestyksen voi jättää suorittamatta, jos laitoksesta todetaan kirjallisesti, että paikalla ei ole yhtään äänestämään kykenevää henkilöä. Myös europarlamenttivaaleja 2024 varten yksiköstä ilmoitettiin ensin, että siellä ei ole äänestämiseen kykeneviä asiakkaita, mutta myöhemmin selvisi, että yhteisöllisen asumisen puolella on ympärivuorokautisen hoidon piirissä olevia henkilöitä ja yksikkö tullaan asettamaan laitosaänestyspaikaksi.

Kaupungin mukaan esimerkiksi yhteisöllisen asumisen eri muodot tekevät haastavaksi sen määrittelyn, milloin kyseessä on vaalilain 9 § 1 mom. 3 kohdan mukainen sosiaalihuollon toimintayksikkö. Samoin kaupunki tuo esille, että ympärivuorokautisen asumisen piirissä voi Keravan kaupungin näkemyksen mukaan olla sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole ympärivuorokautisen hoidon piirissä. Tällöin kaupunki on yksiköstä saatavan tiedon varassa sen suhteen, onko juuri vaalien järjestämisen hetkellä yhteisöllisen asumisen piirissä vaalilain 9 § 1 mom. 3 kohdan mukaista ympärivuorokautisen hoidon piirissä olevaa asumista. Yksiköiden palvelutarjonta vaihtelee usein asukkaiden mukaan, jolloin muutos voi olla hyvinkin nopeaa. Erään kohteen osalta kerrotaan, että laitosaänestys on järjestetty yhteisesti kahdelle listassa mainitulle yksikölle, koska kaupungin tiedon mukaan listassa mainittu yhteisöllisen asumisen yksikkö on osa hoivakotia, joka on mainittu listassa erikseen.

Keravan kaupungin selvityksen mukaan yksityisten sosiaalihuollon yksiköiden osalta tiedot laitosaänestyspaikoista on kerätty hyvinvointialueelta sekä kaupungin omasta rakennusvalvonnasta. Laitosaänestystä ei järjestetty yhdessä listatussa yksityisessä yksikössä, koska yksikkö ei ollut laitosaänestysjärjestelyitä hoitavien henkilöiden tiedossa. Kun asiaa on sittemmin selvitetty, yksiköstä on ilmoitettu, että laitos haluaa tarjota asukkaille mahdollisimman normaalia elämää ja asukkaat ovat äänestäneet yleisessä ennakoäänestyspaikassa tai vaalipäivänä. Yksikön kanssa on kuitenkin sovittu, että se asetetaan laitosaänestyspaikaksi europarlamenttivaaleihin 2024. Samassa rakennuksessa toimii myös toinen yksikkö, jolloin näille järjestetään yhteinen laitosaänestys.

Keravan kaupungin selvityksessä kerrotaan, että oikeusasiamiehen kansliasta lähetetyssä listauksessa oli erään yksikön osalta virhe, kun yksikön toiminta oli siirtynyt toiseen paikkaan ja nimi vaihtunut.

Keravan kaupungin selvityksen mukaan europarlamenttivaalien 2024 laitosaänestyksen käytännön järjestelyistä sekä yhteistyöstä laitosten välillä vastaa hallinnon erityisasiantuntija kaupunginsihteerin alaisuudessa. Jokaiseen laitokseen on oltu yhteydessä ja sovittu laitosaänestyksen suorittamisen ajankohdasta. Laitosaänestyksen kesto on sovittu

yhteistyössä laitoksen kanssa sen mukaan, minkä verran potentiaalisia äänestäjiä laitoksessa on ja kuinka paljon äänestäneitä laitoksessa oli presidentinvaalissa 2024. Laitoksille on lähetetty kuulutus laitosäänestyksestä ja samassa viestissä laitoksia on ohjeistettu valmistelemaan äänestykseen soveltuva tila sekä annettu käytännön ohjeistusta. Lisäksi laitoksille on laitettu toive siitä, että laitoksen henkilökunta on tarvittavissa määrin mukana avustamassa äänestystilanteissa esim. äänestäjien ohjaamisessa äänestyspisteelle. Henkilökunnan on toivottu myös kartoittavan mahdollisuuksien mukaan etukäteen heidät, jotka haluavat ja ovat kykeneviä äänestämään.

Kaupungin mukaan yhteistyö laitosten välillä on pääosin toiminut hyvin. Joissakin paikoissa pyydettyt vaalijärjestelyt ovat olleet vaalitoimikunnan saapuessa kesken ja vaalitoimikunta on hoitanut äänestystilan kuntoon henkilökunnan avustuksella. Kaupungin mukaan he ovat lisänneet tämän vuoksi viestintää laitosten suuntaan.

Keravan kaupungin mukaan oikeusasiamiehen kanslian selvitys- ja lausuntopyyntö oli hyödyllinen, koska kaupunki sai tietoonsa puuttuvat laitosäänestys paikat ja entistä paremmat työkalut paikantaa sekä julkiset että yksityiset ympärivuorokautista hoitoa antavat sosiaalihuollon toimintayksiköt. Kaupungin mukaan suurimpana haasteena on edelleen se, että tiettyjen yksiköiden palvelutarjonta vaihtelee asukkaiden mukaan, jolloin toisena ajankohtana yksikkö/laitos on ympärivuorokautista hoitoa antava sosiaalihuollon yksikkö ja toisena ajankohtana ympärivuorokautista asumista tarjoava yksikkö. Näiden asioiden selvittämistä haastaa se, että sosiaali- ja terveystieteiden palvelut eivät ole enää kunnan alaisuudessa.

2.1.6 Porvoo

Porvoon kaupungin selvityksessä todetaan muun muassa seuraava.

Porvoon kaupunki on ennen presidentinvaaleja tiedustellut Itä-Uudenmaan hyvinvointialueelta, mitkä laitokset tuottavat ympärivuorokautista palvelua, jotta niihin voidaan toimittaa laitosäänestys. Myös tieto yksityisistä yksiköistä on pyydetty hyvinvointialueelta. Kun kaupunki on oikeusasiamiehen selvityspyynnön jälkeen tiedustellut, miksi kaikkia laitoksia ei ole kaupungille pyydettyäessä ilmoitettu, hyvinvointialueelta ilmoitettiin, että kehitysvammahuollon asukkaat äänestävät yleisissä äänestyspaikoissa eikä näissä yksiköissä ole koskaan järjestetty laitosäänestystä.

Kaupungin selvityksen mukaan vastuu yhteistyöstä laitosäänestyspaikkojen kanssa on viimekädessä keskusvaalilautakunnan sihteerillä. Käytännössä yhteistyötä tekee hallintosihteerit tai hallinnon suunnittelijat.

Kaupungin mukaan laitosäänestys on järjestetty silloinkin, kuin hoitohenkilökunta on ilmoittanut, ettei kukaan asukkaista kykene äänestämään. Kaupunki toteaa, että tämän asian arvioi laitostoimikunta paikan päällä.

2.1.7 Sipoo

Sipoon kunnan selvityksessä todetaan muun muassa seuraavaa.

Sipoon kunnan selvityksen mukaan suurimmassa osassa päätöksessä mainituista laitoksista äänestyksen järjestäminen on vakiintunut käytäntö useiden vaalien ajalta. Vaalien valmistelun yhteydessä on pyritty selvittämään, onko kuntaan avattu uusia laitoksia. Mikäli tarvetta muissa jo toiminnassa olevissa laitoksissa ilmenee, myös niissä järjestetään laitosäänestys.

Selvityksen mukaan yksi listassa mainittu yksikkö on avattu tammikuussa 2024, joten sitä ei ole huomioitu, kun presidentinvaalin laitosäänestyspaikat on päätetty lokakuussa 2023. Kolmen yksikön laitosäänestystarpeita ei ole viimeisimpien vaalien osalta erikseen selvitetty. Kyseisiin laitoksiin oltiin yhteydessä europarlamenttivaaleja silmällä pitäen, jolloin nämä kaikki ilmoittivat, että laitosäänestystä ei ole tarpeen järjestää muun muassa siitä syystä, että asukkaat ovat aktiivisia ja toimintakykyisiä ja heillä on mahdollisuus käydä äänestämässä yleisissä äänestyspaikoissa, tarvittaessa avustajan kanssa. Yksi listassa mainittu yksikkö oli kunnan tietojen mukaan lasten ja nuorten perhekoti, jolloin laitosäänestyksen tarve on epätodennäköinen.

Kunnanhallitus totesi lausunnossaan, että etenkin yksityisten laitosten osalta selvittäminen hyvinvointialueelta ei ole ollut riittävä, ja että mahdollisia uusia laitoksia ja muita muutoksia on syytä selvittää myös muulla luotettavalla tavalla. Europarlamenttivaalien valmisteluissa on paitsi selvitetty eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen listauksessa esiin tulleet laitokset, myös käyty läpi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Sosiaali- ja terveydenhuollon toimipaikkarekisteriin (TOPI) ilmoitetut laitokset. Sipoon kunnan alueelle on vuoden 2024 aikana avattu kaksi uutta yksityisen palveluntuottajan ympärivuorokautista asumista tarjoavaa laitosta, ja kunnanhallitus on tämän vuoksi täydentänyt aiemmin tekemäänsä päätöstä laitosäänestyspaikoista.

Selvityksen mukaan keskusvaalilautakunnan sihteeri on yhteydessä laitoksiin varmistaakseen missä laitoksissa äänestys järjestetään, ja sopii jo tässä vaiheessa laitosäänestyksen alustavan aikataulun.

Keskusvaalilautakunnan sihteeri toimittaa puheenjohtajalle laitosäänestyksen alustavan aikataulun, laitosten yhteystiedot, laitosäänestyksen tiedotteet sekä ehdokaslistojen yhdistelmän.

Vaalitoimikunnan puheenjohtaja vastaa laitosäänestyksen käytännön järjestelyistä. Hän vahvistaa laitosäänestyksen aikataulut laitosten kanssa ja käy läpi käytännön asioita. Lisäksi puheenjohtaja käy jokaisessa laitoksessa paikan päällä ennen ennakoäänestyksen alkua viemässä laitosäänestyksen tiedotteen ja ehdokaslistojen yhdistelmän.

Kunnanhallituksen mukaan laitosäänestyksen valmistelussa on ilmennyt jossain määrin haasteita laitosten yhteystietojen ja oikeiden

yhteyshenkilöiden löytämisessä, etenkin kun julkisetkaan yksiköt eivät ole enää osa kunnan omaa organisaatiota.

2.2 Oikeusministeriön lausunto

Pyysin oikeusministeriötä ottamaan lausunnossaan kantaa erityisesti seuraaviin seikkoihin:

- 1) Ajantasaisten tietojen saaminen hyvinvointialueiden kanssa ei ole sujunut ongelmitta. Lisäksi kunnilla on ollut epäselvyyttä siitä, miltä taholta saadaan listaukset yksityisten palveluntarjoajien yksiköistä. Pyydän oikeusministeriön näkemystä siihen, miten varmistetaan, että kunnilla olisi käytettävissään ajantasaiset ja oikeat tiedot kaikista vaalilain tarkoittamista yksiköistä yhteystietoineen (mukaan lukien lähiaikoina avattavat yksiköt sekä yksiköissä tapahtuneet muutokset) ja kuinka laaja selvittämisvelvollisuus kunnalla on alueellaan toimivista yksiköistä, jos yksikköön ei saada yhteyttä tai saadut tiedot yksikön toiminnasta ovat ristiriitaisia.
- 2) Osa yksiköistä on ilmoittanut, ettei laitosäänestykselle ole tarvetta koska on järjestetty kotiaänestys. Millä tavoin vaalitoimikunnan tulisi toimia tällaisessa tilanteessa ja tulisiko OM:n vaaliohjetta tarkentaa tältä osin.
- 3) Osa yksiköistä, ja myös yksi hyvinvointialue, on ilmoittanut, ettei laitosäänestykselle ole tarvetta koska asiakkailla on mahdollisuus äänestää yleisissä äänestyspaikoissa. Millä tavoin vaalitoimikunnan tulisi toimia tällaisessa tilanteessa, onko sillä merkitystä mikä taho asiasta ilmoittaa ja tulisiko OM:n vaaliohjetta tarkentaa tältä osin.
- 4) Miten vaalitoimikunnan tulisi toimia tilanteessa, jossa yksikön tai hyvinvointialueen edustaja ilmoittaa, etteivät laitoksessa olevat kykene äänestämään. Tulisiko vaalitoimikunnan ilmoituksesta huolimatta varmistaa asia tai järjestää ilmoituksesta huolimatta mahdollisuus laitosäänestykseen, ja onko tässä tapauksessa merkitystä sillä kuka ilmoituksen tekee. Onko OM:n ohjeistus tältä osin riittävän selkeä.
- 5) Yhdessä kunnassa on ilmoitettu, että kahteen yksikköön järjestetään yhteinen laitosäänestys, johon molempien asukkaat voivat osallistua. Onko tämä järjestely OM:n näkemyksen mukaan vaalilain mukainen?

Oikeusministeriö totesi lausunnossaan muun muassa seuraavaa.

Oikeusministeriö pitää eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen tarkastuksia vaalien laitosäänestyksiin ja niiden johdosta tehtyä selvitystä laitosäänestyksen järjestämisestä vaalilaissa tarkoitetuissa paikoissa hyödyllisinä. Nyt tehdyn laitosäänestyspaikkoja koskevan selvityksen pohjalta oli jo muutamissa kunnissa lisätty laitosäänestyspaikkoja vuoden 2024 europarlamenttivaaleihin. Lisäksi selvityksen kautta saadaan tietoa laitosäänestyspaikkojen määrätymisen mahdollisista haasteista.

Vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan ennakoäänestyspaikkoja ovat seuraavat laitokset: sairaalat, ympärivuorokautista hoitoa antavat ja muut, kunnanhallituksen päätöksellä määrätty, sosiaalihuollon

toimintayksiköt, rangaistuslaitokset sekä Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnat ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavat yksiköt. Vaalilain 46 §:n 2 momentin mukaan äänioikeutettu, joka on hoidettavana sairaalassa, ympärivuorokautista hoitoa antavassa tai muussa kunnanhallituksen ennakkoäänestyspaikaksi määräämässä sosiaalihuollon toimintayksikössä tai on otettu rangaistuslaitokseen taikka suorittaa varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavan joukko-osaston varuskunnassa tai Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavassa yksikössä, saa äänestää ennakolta kyseisessä laitoksessa.

Laitosäänestyksen järjestämisestä ohjeistetaan tarkemmin oikeusministeriön vaaliohjeessa kunnan keskusvaalilautakunnalle (vaaliohje 1) sekä vaaliohjeessa vaalitoimikunnalle (vaaliohje 3). Vaaliohjeissa on ohjeistettu laitoksissa toimitettavan ennakkoäänestyksen osalta mm. yhteydenpidosta laitoksiin ennen äänestyksen toimittamista, äänestysmahdollisuudesta tiedottamista laitoksessa, äänestystilan järjestelyistä (ml. äänestyskoppi / näkösuoja, suurennuslasi ja valaistus), toimikunnan kiertämisestä laitoksen eri osastoilla ja mahdollisissa potilashuoneissa sekä äänestäjän avustamisesta.

Kunnat jakavat vaaliohjeet vaalitoimikunnan jäsenille hyvissä ajoin ennen vaaleja. Toimikunnan jäsenten tulee perehtyä ohjeisiin sekä vaalilakiin tehtäväänsä koskevien säännösten osalta. Kunnat järjestävät ennakkoäänestyksen toimittamisen sekä laitoksissa että kotimaan yleisissä ennakkoäänestyspaikoissa samoin kuin kotiäänestyksen. Kuntien keskusvaalilautakunnat yleensä huolehtivat vaalitoimikuntien jäsenten kouluttamisesta tehtäväänsä.

Vaalilaissa tai oikeusministeriön vaaliohjeissa ei mainita tilanteista, joissa laitosäänestystä ei tarvitsisi toimittaa vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisissa paikoissa. Käytännössä kuitenkin ns. force majeure tilanteet (kuten tulipalo, tai tartuntatautilääkärin asettama karanteeni koko laitokselle) voisivat estää laitosäänestyksen toimittamisen. Lisäksi jos on varmasti kunnan tiedossa, että laitoksessa ei ole hoidettavana yhtään äänioikeutettua (esim. kyseessä on ainoastaan alaikäisille tarkoitettu yksikkö) ei voitane pitää tarkoituksenmukaisena, että yksikössä toimitettaisiin laitosäänestys. Sen sijaan sen, että laitoksesta olisi mahdollisuus käydä äänestämässä yleisessä ennakkoäänestyspaikassa tai että laitoksessa olisi jostain syystä toimitettu myös kotiäänestyksiä ei voitane katsoa poistavan kunnan velvollisuutta laitosäänestyksen toimittamiseen. Myöskään se, että suurin osa yksikön asukaspaikoista on tarkoitettu ei-ympärivuorokautista hoitoa tarvitseville ei ole peruste sille, että laitosäänestystä ei toimitettaisi. Mikäli kunnilla vaikuttaisi olevan epäselvyyttä laitosäänestyksen toimittamisen suhteen em. tilanteissa, on asiaa mahdollista selventää tulevaisuudessa vaaliohjeissa.

Oikeusministeriön vaaliohjeissa ei ole ohjeistettu kuntia kartoittamaan hyvinvointialueen tai laitosaänestyspaikkana toimivan laitoksen / yksikön näkemystä laitosaänestyksen järjestämisen tarpeellisuudesta tai tarkoituksenmukaisuudesta. Kuntien ei tarvitse etukäteen selvittää laitoksilta / yksiköiltä myöskään niissä hoidettavina olevien äänioikeutettujen halukkuutta tai kyvykkyyttä äänestämiseen.

Koska laitosaänestyksen toimittaminen sairaaloissa, ympärivuorokautista hoitoa antavissa sosiaalihuollon toimintayksiköissä, rangaistuslaitoksissa sekä Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnissa ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavissa yksiköissä perustuu vaalilakiin ei laitosaänestyksen toimittamisen tarpeellisuudesta erikseen ole syytä tiedustella yksikön näkemystä. Sen sijaan esimerkiksi laitosaänestyksen ajankohdan ja tilan suhteen on hyvä kuulla laitoksen toiveita. Lisäksi ei ole estettä sille, että mikäli kunnanhallitus määrää myös muita sosiaalihuollon toimintayksiköitä laitosaänestyspaikoiksi, kunta kartoittaa näiden yksiköiden näkemyksen laitosaänestyksen toimittamisesta päätöksenteon taustaksi.

Oikeusministeriölle ei ole tullut kunnilta yhteydenottoja, joissa olisi pyydetty ministeriöltä ohjeistusta kunnan alueella vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisten laitosaänestyspaikkojen kartoittamiseen eikä asiasta ole toistaiseksi ollut erillistä ohjeistusta vaaliohjeissa.

Apulaisoikeusasiamiehen lausuntopyynnön johdosta oikeusministeriö on tiedustellut sähköpostitse sosiaali- ja terveysministeriön virkamiesten näkemystä siitä, onko mahdollista jatkossa ohjeistaa tarvittaessa, miltä tahoilta kunnat saisivat kattavasti tiedon vaalilain mukaisista sairaaloista ja (ympärivuorokautista) hoitoa antavista sosiaalihuollon yksiköistä. Sosiaali- ja terveysministeriöstä saadun vastauksen mukaan kuntien kannattaisi olla asian selvittämiseksi yhteydessä ensisijaisesti aluehallintovirastoon: ”Hyvinvointialueet valvovat vain järjestämistehtäväänsä käyttämiään palveluja (valvontalaki: Palvelunjärjestäjän on ohjattava ja valvottava sen järjestämisvastuulle kuuluvaa palvelutuotantoa), mutta ei välttämättä tiedä, jos sen alueella on muita palveluntuottajia. Valvontalain mukaan Aluehallintovirasto valvoo toimialueellaan sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisen ja tuottamisen lainmukaisuutta ja antaa siihen liittyvää ohjausta, joten niillä varmaan on tieto kaikista alueensa yksiköistä. Soteri-rekisteriin tulevat ennen pitkää rekisteröityä kaikki palveluntuottajat, mutta vielä ne eivät siellä ole, esim. hva:n omat yksiköt rekisteröidään vasta ensi vuoden loppuun mennessä.”

Koska laitosaänestyksen toimittaminen vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisissa paikoissa on kuntien lakiin perustuva tehtävä, voidaan katsoa, että kunnalla on tarvittaessa laaja selvittämisvelvollisuus alueellaan toimivista yksiköistä. Vastaavasti kunnan tulee selvittää yksikön toiminnasta saamansa mahdolliset ristiriitaiset tiedot. Mikäli ei päästäisi selvyyteen, tuleeko yksittäisessä yksikössä toimittaa laitosaänestys suoraan vaalilain

nojalla, on vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisissa yksiköissä mahdollista toimittaa laitosäänestys myös kunnanhallituksen päätöksellä.

Vaaliohjeissa ei erikseen ohjeisteta tapauksista, joissa kahdessa eri yksikössä järjestettäisiin yhteinen laitosäänestys. Käytännössä kahden yksikön yhteinen laitosäänestys voisi kuitenkin tulla kysymykseen, jos yksiköt esimerkiksi sijaitsevat samassa kiinteistössä ja äänioikeutetuilla on kulkumahdollisuus molemmista yksiköistä äänestystilaan.

3 RATKAISU

3.1 Sovellettavia oikeusohjeita

Suomen perustuslain 14 §:n 1 momentin mukaan jokaisella Suomen kansalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää valtiollisissa vaaleissa ja kansanäänestyksessä. Saman pykälän 4 momentin mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.

Suomen perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Vaalilain 2 §:n 1 momentin mukaan eduskuntavaaleissa, presidentinvaalissa ja europarlamenttivaaleissa on äänioikeutettu jokainen Suomen kansalainen, joka viimeistään vaalipäivänä täyttää 18 vuotta.

Vaalilain 4 §:n mukaan vaalit toimitetaan järjestämällä ennakoäänestys, kirjeäänestys ja vaalipäivän äänestys. Ennakoäänestyksen ja vaalipäivän äänestyksen järjestämisestä kotimaassa vastaa kunta.

Vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan ennakoäänestyspaikkoja ovat sairaalat, ympärivuorokautista hoitoa antavat ja muut, kunnanhallituksen päätöksellä määrätyt, sosiaalihuollon toimintayksiköt, rangaistuslaitokset sekä Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnat ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavat yksiköt (laitos).

Vaalilain 15 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kunnanhallituksen on hyvissä ajoin ennen vaaleja asetettava laitoksessa toimitettavaa ennakoäänestystä varten yksi tai useampi vaalitoimikunta, joihin kuhunkin kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja yksi muu jäsen sekä tarpeellinen määrä varajäseniä, joita on kuitenkin oltava vähintään kolme.

Vaalilain 46 §:n 2 momentin mukaan äänioikeutettu, joka on hoidettavana sairaalassa, ympärivuorokautista hoitoa antavassa tai muussa kunnanhallituksen ennakoäänestyspaikaksi määräämässä sosiaalihuollon toimintayksikössä tai on otettu rangaistuslaitokseen taikka suorittaa varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavan joukko-osaston

varuskunnassa tai Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavassa yksikössä, saa äänestää ennakolta kyseisessä laitoksessa.

Vaalilain 48 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan ennakkoäänestys toimitetaan ennakkoäänestyksen ajanjaksona laitoksessa vähintään yhtenä ja enintään kahtena päivänä vaalitoimikunnan määrääminä aikoina. Säännöksen perustelujen (HE 48/1998 vp s. 34) mukaan se, järjestetäänkö laitoksessa yhden vai kahden päivän ennakkoäänestys, jäisi vaalitoimikunnan harkintaan.

Vaalilain 49 §:n 2 momentin mukaan vaalitoimitsijoiden ja vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että äänestysajoista ja ennakkoäänestyksen tarkemmasta järjestelystä tiedotetaan ennakkoäänestyspaikalla julkipantavin kuulutuksin ja tarvittaessa muullakin sopivalla tavalla.

Vaalilain 57 §:n 1 momentin mukaan äänioikeutetun, joka haluaa äänestää ennakolta, on ilmoitettava ennakkoäänestyspaikassa vaalitoimitsijalle tai vaalitoimikunnalle. Laitoksessa ennakkoäänestys on tarvittaessa järjestettävä myös eri osastoissa ja potilashuoneissa.

Hallintolain (434/2003) 31 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä hankkimalla asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot sekä selvitykset.

Sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain (741/2023, jäljempänä sote-valvontalaki) 3 luvussa säädetään palveluntuottajien ja palveluyksikköjen rekisteröinnistä.

Sote-valvontalain 52 §:n mukaan laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2024. Valtion mielisairaaloiden, Puolustusvoimien, Rajavartiolaitoksen, Vankiterveydenhuollon yksikön, valtion liikelaitoksen, hyvinvointialueen, Helsingin kaupungin, HUS-yhtymän, itsenäisen julkisoikeudellisen laitoksen taikka evankelis-luterilaisen tai ortodoksisen kirkon tai edellä mainittujen kirkkojen seurakunnan tai seurakuntayhtymän osalta lain 3 luku tulee kuitenkin voimaan 1 päivänä tammikuuta 2026.

Sote-valvontalain 56 §:n 1 momentin mukaan tämän lain 52 §:n 1 momentissa tarkoitettu julkinen palveluntuottaja saa lain 5 §:n estämättä jatkaa toimintaansa 1 päivä tammikuuta 2024 jälkeen noudattaen tämän lain säännöksiä. Julkisen palveluntuottajan on annettava valvontaviranomaiselle 16 §:ssä tarkoitettut tiedot ennen tämän lain 3 luvun voimaantuloa 1 päivänä tammikuuta 2026. Tiedot tallennetaan valtakunnalliseen palveluntuottajien rekisteriin (Soteri) maksutta viimeistään 31 päivänä joulukuuta 2028.

3.2 Oikeusministeriön vaaliohjeet

Vaalilain 10 §:n mukaan valtioneuvostossa oikeusministeriö toimii ylimpänä vaaliviranomaisena.

Oikeusministeriö on vaalilain 10 §:n nojalla antanut vaaliviranomaisille eduskuntavaaleja koskevat vaaliohjeet. Presidentinvaalia ja europarlamenttivaaleja 2024 varten annetussa vaaliohjeissa todetaan laitosäänestykseen liittyen muun ohella seuraavaa.

Vaaliohje numero 1 Kunnan keskusvaalilautakunnan tehtävät kohta, 4.7
Laitosäänestyksen valmistelut:

- Selvitä, mitä ympärivuorokautista hoitoa antavia sosiaalihuollon toimintayksiköitä ja muita laitosäänestykseen kuuluvia laitoksia kunnassa on ja missä ne sijaitsevat.
- Kouluta, opasta ja neuvo vaalitoimikunnan jäseniä.
- Huolehdi sitä, että vaalitoimikunnalle jaetaan vaaliasiakirjat, tarvikkeet ja vaaliohjeet.

Vaaliohje numero 3 Ennakoäänestys laitoksessa

Kohdassa 4.1.1 todetaan laissa säädetyt laitokset, joissa ennakoäänestys järjestetään.

3.3 Sosiaalihuollon toimintayksiköiden selvittäminen

Vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdassa on säädetty niistä paikoista, joissa järjestetään ennakoäänestys laitosäänestyksenä. Tällaisia paikkoja ovat muun muassa ympärivuorokautista hoitoa antavat ja muut kunnanhallituksen päätöksellä määrätyt sosiaalihuollon toimintayksiköt.

Kunnilta saatujen selvitysten mukaan, niillä on vaihtelevia käytäntöjä sosiaalihuollon toimintayksiköiden selvittämisessä. Kunnilla oli myös epätietoisuutta siitä, mistä ne voivat selvittää, mitä vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettuja ympärivuorokautista hoitoa antavia sosiaalihuollon yksiköitä niiden alueella on. Kuntien antaman selvityksen mukaan joissakin tilanteissa kuntien vaaliviranomaisille on myös epäselvää, onko tietty yksikkö laissa tarkoitettu sosiaalihuollon ympärivuorokautista hoitoa antava yksikkö vai onko yksikössä järjestetty palvelu muuta sosiaalihuollon palvelua.

Oikeusministeriön lausunnon mukaan sille ei ole tullut kunnilta yhteydenottoja, joissa olisi pyydetty ministeriöltä ohjeistusta kunnan alueella vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisten laitosäänestyspaikkojen kartoittamiseen eikä asiasta ole toistaiseksi ollut erillistä ohjeistusta vaaliohjeissa.

Tässä asiassa lähettämäni lausuntopyynnön vuoksi oikeusministeriö kertoo tiedustelleensa sosiaali- ja terveysministeriön virkamiesten näkemystä siitä, onko mahdollista jatkossa ohjeistaa tarvittaessa, miltä tahoilta kunnat saisivat kattavasti tiedon vaalilain mukaisista sairaaloista ja (ympärivuorokautista) hoitoa antavista sosiaalihuollon yksiköistä. Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan kuntien kannattaisi olla asian selvittämiseksi yhteydessä ensisijaisesti aluehallintovirastoon: ”Hyvinvointialueet valvovat vain järjestämistehtävänsä käyttämiään palveluja (valvontalaki: Palvelunjärjestäjän on ohjattava ja valvottava sen järjestämisvastuulle

kuuluvaa palvelutuotantoa), mutta ei välttämättä tiedä, jos sen alueella on muita palveluntuottajia. Valvontalain mukaan Aluehallintovirasto valvoo toimialueellaan sosiaali- ja terveystieteiden järjestämisen ja tuottamisen lainmukaisuutta ja antaa siihen liittyvää ohjausta, joten niillä varmaan on tieto kaikista alueensa yksiköistä. Soteri-rekisteriin tulevat ennen pitkää rekisteröityä kaikki palveluntuottajat, mutta vielä ne eivät siellä ole, esim. hva:n omat yksiköt rekisteröidään vasta ensi vuoden loppuun mennessä.”

Laitosäänestyksen toimittaminen vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisissa paikoissa on kuntien lakiin perustuva tehtävä. Kunnilla on hallintolain 31 §:n 1 momentin mukaisesti selvittämisvelvollisuus alueellaan toimivista yksiköistä, joissa laitosäänestys tulee järjestää. Olen samaa mieltä oikeusministeriön lausunnossaan toteaman kanssa, että selvittämisvelvollisuutta voidaan pitää laajana, koska kyse on lakisääteisestä viranomaistehtävästä, jolla turvataan perustuslaissa säädetyn äänioikeuden toteuttamista.

Sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain 56 §:ssä säädetään, että julkisen palveluntuottajan on annettava valvontaviranomaiselle rekisteröitävät tiedot ennen 1.1.2028 ja että nämä tiedot tallennetaan valtakunnalliseen palveluntuottajien rekisteriin (Soteri-rekisteri) viimeistään 31.12.2030. Tämän jälkeen kaikki sekä julkiset että yksityiset sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköt pitäisi löytyä Soteri-rekisteristä. Rekisteriin kirjataan muun muassa tiedot tarjottavista sosiaali- ja terveystieteiden palveluista ja palvelujen asiakasryhmä sekä myös vastuuhenkilön nimi ja yhteystiedot.

Selvittäessäni tätä asiaa pyysin aluehallintovirastoa toimittamaan listauksen sosiaali- ja terveydenhuollon yksityisistä ja julkisista yksiköistä/laitoksista, joissa on ympärivuorokautista palveluasumista pois lukien lastensuojeluyksiköt. Aluehallintovirasto ilmoitti vastauksessaan, että sillä on tiedot ainoastaan yksityisistä yksiköistä ja aluehallintovirasto ohjasi pyytämään julkisten yksiköiden tiedot hyvinvointialueelta, koska julkisten yksiköiden tiedot rekisteröidään vasta myöhemmin. Pyysin tämän vuoksi hyvinvointialueilta listauksen kyseisten kuntien alueella toimivista julkisista yksiköistä/laitoksista, joissa on ympärivuorokautista palveluasumista pois lukien lastensuojeluyksiköt.

Kuntien minulle toimittamista selvityksistä kävi sittemmin ilmi, että aluehallintovirastosta ja hyvinvointialueelta saamani listaukset eivät olleet täysin olleet ajantasaisia. Listoilla oli mukana vanhentuneita tietoja lopettaneista ja muuttaneista yksiköistä. Kuntien mukaan listoilla oli myös sellaisia sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköitä, jotka kuntien käsityksen mukaan eivät järjestä ympärivuorokautista sosiaalipalvelua.

Nähdäkseni kunnat hyötyisivät siitä, että oikeusministeriön vaaliohjeessa opastettaisiin, miten kunnat pystyvät luotettavasti selvittämään alueellaan sijaitsevat vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetut laitosäänestyskohteet. Tiedon luotettavuuden puutteita osoittaa nähdäkseni sekin, että tämän asian tutkimiseksi hyvinvointialueiden ja

aluehallintoviraston minulle laatimat listaukset toimintayksiköistä eivät kunnilta saamani selvityksen perusteella olleet kattavia ja virheettömiä.

Totean oikeusministeriön tiedoksi myös siihen, että toisin kuin sosiaali- ja terveysministeriö on sille ilmoittanut, Etelä-Suomen aluehallintovirasto ei tämän asian yhteydessä voinut toimittaa listaa alueellaan toimivista julkisista sosiaalihuollon toimintayksiköistä vaan ainoastaan yksityisistä. Totean myös, että vaaliviranomaisen tehtävänä ei ole selvittää, järjestetäänkö sosiaalihuollon yksikössä ympärivuorokautista sosiaalipalvelua, vaan vaaliviranomaisten pitää olla mahdollista saada tieto vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetuista yksiköistä luotettavasti.

3.4 Laitosäänestys kunnanhallituksen päättämässä sosiaalihuollon yksiköissä

Vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan laitosäänestys on mahdollista järjestää kunnanhallituksen päätöksellä myös muissa sosiaalihuollon toimintayksiköissä.

Kuntien minulle toimittamien selvitysten perusteella näyttäisi siltä, että yksikään kunnista ei ollut päättänyt järjestää laitosäänestystä muissa kuin ympärivuorokautista hoitoa antavissa sosiaalihuollon toimintayksiköissä, joissa laitosäänestys on lain mukaan velvollisuus järjestää. Oikeusministeriön vaaliohjeissa ei myöskään ohjata kuntia siinä, millä perusteella kunnanhallitusten olisi tarkoituksenmukaista päättää laitosäänestyspaikaksi muita sosiaalihuollon toimintayksiköitä. Sen sijaan oikeusministeriön vaaliohjeissa (Vaaliohje numero 1 ja 3) todetaan laitos- ja kotiaäänestyksestä seuraavasti.

”Viime vuosina on noussut esiin kysymyksiä siitä, toimitetaanko esimerkiksi tuki- tai palveluasunnoissa kotiaäänestyksiä. Mikäli äänioikeutettu on hoidettavana laitoksessa, jossa suoraan lain nojalla tai kunnanhallituksen päätöksellä toimitetaan ennakkoäänestys (laitosäänestys), hän ei kuulu kotiaäänestyksen piiriin, vaan kunnan tulee toimittaa kaikissa tällaisissa laitoksissa laitosäänestys.”

En pidä tilannetta tyydyttävänä. Katson, että kuntien tueksi tulisi olla vaaliohjeistusta myös siitä, millä perusteilla niiden tulisi harkita, järjestetäänkö joissakin muissa sosiaalihuollon yksiköissä kuin ympärivuorokautista hoitoa antavissa yksiköissä laitosäänestys.

3.5 Laitosäänestyksen järjestäminen ja kyky äänestää

Kuntien selvityksissä tuli ilmi joitakin erityistilanteita, jotka ovat aiheuttaneet epäselvyyttä laitosäänestyksen järjestämisessä. Laitosäänestystä ei järjestetty esimerkiksi, jos laitoksen henkilökunta oli ilmoittanut, että yksikössä ei ole ketään, joka kykenisi äänestämään.

Saamassani selvityksessä kerrottiin, että oikeusministeriön vaaliklinikalla 16.2.2023 oli ohjeistettu, että laitosäänestyksen voi jättää suorittamatta, jos laitoksesta todetaan kirjallisesti, että paikalla ei ole yhtään äänestämään kykenevää henkilöä. Pidän ongelmallisena sitä, jos kunnille on syntynyt

koulutuksen perusteella käsitys, että äänioikeutettujen kykyä äänestää olisi mahdollista tai tarpeellista arvioida etukäteen. Laissa ei ole säädetty vaaliviranomaisille tai kenellekään muullekaan oikeutta ennalta arvioida ja rajoittaa kenenkään oikeutta äänestää. Olen ottanut omasta aloitteestani tutkittavaksi menettelyn, jossa todetaan, että henkilön kyky tehdä äänestysmerkintä on oleellisesti heikentynyt (vaalilain 58 §:n 3 momentti) sekä menettelyn, jossa todetaan, ettei henkilö kykene äänestämään (oikeusministeriön ohje). Asian käsittely on edelleen kesken diaarinumerolla EOAK/3983/2024.

3.6 Laitosäänestyksen järjestäminen ja äänestäminen laitoksen ulkopuolella

Selvityksissä tuli ilmi myös tilanteita, että laitosäänestystä ei järjestetty silloin kun laitoksen henkilökunta oli ilmoittanut, että yksikkö ei halua laitosäänestystä, koska asukkaat käyvät äänestämässä yleisessä ennakköäänestyspaikassa tai varsinaisena vaalipäivänä.

Oikeusministeriön totesi lausunnossaan, että ”vaalilaissa tai oikeusministeriön vaaliohjeissa ei mainita tilanteista, joissa laitosäänestystä ei tarvitsisi toimittaa vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisissa paikoissa. Käytännössä kuitenkin ns. force majeure tilanteet (kuten tulipalo, tai tartuntatautilääkärin asettama karanteeni koko laitokselle) voisivat estää laitosäänestyksen toimittamisen. Lisäksi jos on varmasti kunnan tiedossa, että laitoksessa ei ole hoidettavana yhtään äänioikeutettua (esim. kyseessä on ainoastaan alaikäisille tarkoitettu yksikkö) ei voitane pitää tarkoituksenmukaisena, että yksikössä toimitettaisiin laitosäänestys. Sen sijaan sen, että laitoksesta olisi mahdollisuus käydä äänestämässä yleisessä ennakköäänestyspaikassa tai että laitoksessa olisi jostain syystä toimitettu myös kotiäänestyksiä ei poista kunnan velvollisuutta laitosäänestyksen toimittamiseen. Myöskään se, että suurin osa yksikön asukaspaikoista on tarkoitettu ei-ympäri vuorokautista hoitoa tarvitseville ei ole peruste sille, että laitosäänestystä ei toimitettaisi.”

Totean, että vaalilaki ei jätä kunnille harkintavaltaa laitosäänestyksen järjestämiseen vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetuissa yksiköissä. Koska asiassa saamieni selvitysten perusteella joissain kunnissa tällaista harkintaa kuitenkin tehdään, olisi tästä syytä ohjata oikeusministeriön vaaliohjeessa. Lisäksi totean, että vaikka laitoksessa järjestettäisiin äänestys, on äänestäjällä oikeus käydä äänestämässä ennakköäänestyspaikalla tai varsinaisella äänestyspaikalla. Pidänkin myönteisenä, että osallistumisoikeuksien toteutumista edistetään myös tukemalla asukkaita äänestyspaikalle pääsemisessä.

3.7 Yhteinen laitosäänestys kahdessa eri yksikössä

Eräässä selvityksessä kerrottiin, että kahteen eri sosiaalihuollon yksikköön oli järjestetty yhteinen laitosäänestys, kun yksiköt toimivat samassa rakennuksessa.

Oikeusministeriön mukaan vaaliohjeissa ei erikseen ohjeisteta tilanteista, joissa kahdessa eri yksikössä järjestettäisiin yhteinen laitosäänestys. Edelleen oikeusministeriö toteaa, että käytännössä kahden yksikön yhteinen laitosäänestys voisi tulla kysymykseen, jos yksiköt esimerkiksi sijaitsevat samassa kiinteistössä ja äänioikeutetuilla on kulkumahdollisuus molemmista yksiköistä äänestystilaan. Olen tästä samaa mieltä oikeusministeriön kanssa.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdissa 3.3, 3.4, 3.5 ja 3.6 esittämäni käsitykset oikeusministeriön tietoon. Esitän eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 2 momentin nojalla, että oikeusministeriö ylimpänä vaaliviranomaisena harkitsee, onko vaaliohjeissa tarpeen antaa kunnille nykyistä tarkempia ohjeita laitosäänestyksen toteuttamisesta.

Pyydän oikeusministeriötä ilmoittamaan minulle 10.3.2025 mennessä, mihin toimenpiteisiin esitykseni on mahdollisesti antanut aihetta.

Lähetän tämän ratkaisuni tiedoksi kunnille, joilta asiassa on pyydetty selvitystä. Kiinnitän kuntien huomiota siihen, mitä edellä kohdissa 3.3, 3.5 ja 3.6 on todettu laitosäänestysten järjestämisestä.

Apulaisoikeusasiamies
Maija Sakslin

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri
Päivi Lahtinen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.